

VESCA: Resničnost in domneve Franceta Prešerna o portretu

37

Značilno visoko čelo, dolgi, rahlo razmršeni lasje, žalosten in zamaknjen pogled, nekoliko zabuhel obraz, ki si ga portretiranec podpira z roko — najnovejša knjiga o Prešernu, ki nosi naslov Sila spomina, prinaša med pesnikovimi upodobitvami tudi to risbo Matije Koželja iz Vesce pri Skaručni. Letnica 1862 izključuje, kdaj je portret nastal, pripis dr. France Prešeren pa ne dopušča dvoma o sebi, ki jo slika predstavlja. Kdor ne pozna okoliščin, ki so nastale v zvezi s to podobo, bo morda mislil da gre za nedvomno spominsko upodobitev pesnika Prešerna, ki jo je izdelal slikar Koželj. V resnici pa stvar ni tako preprosta.

Zapuščino slikarja Matije Koželja, o katerem smo pisali pretekli mesec, je prevzel sin Maks, ki se je prav tako kot brat Anton odločil slediti očetovim stopinjam. Bil je slikar krajinar, poleg tega pa še alpinist in gorski reševalec v okolici Kamnika. Ko je umetnostni zgodovinar France Stele po prvi vojni pripravljal umetnostno-topografski opis kamniškega sodnega okraja, se je oglašil tudi pri Maksu, ki naj bi ga seznanil z očetovo zapuščino. Pri ogledu Koželjevega slikarskega gradiva sta naletela na preprosto risbo možakarja, ob kateri se je Steletu utrnila misel, da bi ta utegnila predstavljati Franceta Prešerna. Nekatere značilne poteze pesnikove fiziognomije, za katere je Stele kot umetnostni zgodovinar prav dobro vedel, so bile namreč na portretirančevem obrazu jasno zarisane. Toda ko sta z Maksom Koželjem razpravljala dalje, se jima je verjetnost, da gre za pesnika Pre-

šerna, zdela čedalje manjša. Najbolj ju je motilo dejstvo, da je bil Matija Koželj v času pesnikovega življenja še zelo mlad, poleg tega pa ni obstajalo nobeno zanesljivo poročilo, da bi Prešerna sploh kdaj srečal. Tako Stele portreta v navedenem spisu sploh omenil ni. Toliko bolj pa se je začudil, ko je čez čas spet obiskal Maksa Koželja in v njegovi čitalniški gostilni opazil omenjeno sliko že lepo uokvirjeno in opremljeno, pod podobo portretiranca pa je jasno pisalo: dr. France Prešeren. Steletov protest ni pomagal in slika je vse do zadnje vojne vzbujala pozornost Koželjevih gostov.

Drugi del zgodbe o tem domnevnem Prešernovem portretu pa se prične leta 1957. Takrat je Josip Vidmar v reviji Naša sodobnost objavil isto risbo kot doslej še neznan Prešernov portret. Dobil ga je v dar od Koželjevih potomcev, ki so sliko zopet našli med starimi papirji Matijeve zapuščine. Vidmarju se je zdel portret izmed vseh doslej znanih edini, ki poudarja tragiko Prešernovega življenja. Da gre resnično za našega znanega pesnika, je govorilo več podrobnosti: poteze upodobljenčevega obraza so bile natanko take kakršne so za pesnika izpričali njegovi sodobniki v drugi polovici prejšnjega stoletja. Matija Koželj o tem seveda ni ničesar vedel saj je njegov portret nastal, ko za Prešerna še ni bilo širšega zanimanja. Pozna letnica nastanka portreta se je dala opravičiti z dejstvom, da je leta 1862 dvajsetletni Matija Koželj končal risarsko šolo v Ljubljani ter bil šele takrat sposoben narisati podobo človeka, ki se mu je nekdanj vtisnil v spomin. Nadalje je bil portretiranec na moč podoben Vidmarjevemu gimnazijskemu katehetu dr. Ivanu Svetini, ki je bil Prešernov sorodnik ter je po pripovedi ostalega sorodstva najbolj spominjal na pesnika samega. Da bi se še nadalje prepričal o verodostojnosti portreta je Vidmar sliko prepustil v kemično analizo v Vevčah, ki je pokazala, da je bil papir resnično izdelan v času kot ga opisuje letnica na sliki.

Veseli je, da smo končno našli izvirno pesnikovo podobo, pa je prekinil France Stele, ki je v isti reviji pojasnil okoliščine, kako je prišlo do pripisa pesnikovega imena ter nadaljnjo usodo portreta do zadnje vojne. Ni pa izključil možnosti, da bi slika vendarle predstavljala pesnika Prešerna. Tako je pri Steletovem mnenju tudi ostalo. Kljub temu pa je bil portret objavljen še v nekaterih publikacijah o Prešernu brez navedbe, da gre le za domnevno upodobitev tega pesnika.

Naj nam bo dovoljeno, da po vseh navedenih domnevah dodamo še eno, ki pa so jo dosedanja razpravljalci popolnoma prezrili. V spomin si priključimo pripoved Prešernove hčerke Ernestine, ki je bila rojena istega leta kot slikar Matija Koželj. Takole se mala Tinka spominja svojega očeta, ko se je leta 1846 selil v Kranj: Vzel me je v naročje mi pokazal žepno uro, ujčkal me je, potem pa me je vprašal, ali bom šla z njim, ker bo kmalu prišel pome. Preden je odšel, me je vprašal, koga imam raje, njega ali mater. Odločila sem se zanj. Še zdaj vidim pred seboj njegovo drago obličje z veselimi smehljajem, njegove oči, polne ljubezni, nepopisno mile poteze okrog ust, katerih poljub je bil blagoslov mojemu življenju. — Ali ni torej možno, da si je pesnika, čeprav že povsem spremenjenega, tako dobro zapomnil tudi mali Matija Koželj iz Vesce pri Skaručni, ko mu je oče sredi Kranja, v odvetniški pisarni ali v kaki mestni krčmi pokazal tega nenavadnega moža. Ali ni morda tudi on vrsto let njegovo podobo nosil v svojem spominu, dokler ni bil risarsko toliko usposobljen, da jo je pozneje, kot Prešernova Tinka, tudi sam izpovedal; ona v knjigi spominov na svojega očeta, Matija pa s portretom našega nepozabnega poeta.

Andrej Mrak

Dr. France Prešeren

Matija Koželj

Koželjev domnevni portret pesnika Prešerna